

Útlevél az ismeretlenbe

Benyomások a Pass-port trilógiáról (Démonok városa – Pass-port Subitica/Szabadka, Maga az Ördög – Pass-port Szeged/Segedin, Pass-port Europe; Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka)

Nem szeretem, ha mindent a számba rágnak. Ha annyira „elkényeztetnek” egy előadással, hogy nekem már semmi más dolgom nincs, csak nézni, hallgatni, csöndben maradni, jól viselkedni és (természetesen) a végén tapsolni. Mi másért érdemes színházat csinálni, ha nem azért, hogy gondolatot ébresszenek bennünk, megérintsék a lelkünket, olyat mondjanak a világról, amit még nem tudtunk vagy nem tudatosult bennünk és úgy, olyan módon, ahogyan még előtte sosem?

A *Pass-port* trilógia befogadásához nyitottnak kell lennünk, az előadások képi világa, utalásai, szimbólumai ugyanis szokatlanok, újszerűek. Arra is készen kell állnunk, hogy elfogadjuk a velünk kapcsolatos kritikát, hogy beismerjük, nem csak önmagunkban létezzük, hogy belássuk, ahányan vagyunk, annyifélet gondolunk. Ilyen a világunk. Vannak közös értékeink, kapcsolódási pontjaink, ezer szálon összeköt bennünket az élet, ugyanakkor nagyon különbözőek is vagyunk, másként látjuk ugyanazt, mást tartunk fontosnak, más a habitusunk és mások a szokásaink.

Nem könnyű együtt élni Vajdaságban, mert a köztünk lévő feszültség szinte kitapintható. Ha valaki csak ferdén néz ránk, máris azt hisszük, ellenség. Valamikor régen ezt belénkkódolhatták, örökölhettük a viselkedésmintát és a gondolkodásmódot, talán ezért ilyen nehéz küzdeni ellene. Pedig legbelül tudjuk, érezzük, hogy ez így nincs rendjén. Ezt jeleníti meg a *Démonok városa – Pass-port Subitica/Szabadka* című előadás jellemző szituációkon, dialógusokon keresztül és ennél talán még beszédesebb képek által.

Egy fóliásátorban ülünk, ahol a levegő egy kicsit állott, meleg van, és nem látjuk a körülöttünk lévő világot. A nézőteret ugyanis a színpadon

helyezik el, a közönség kétoldalt két-két sorban foglal helyet a sátorban. A játék tere középen van, a fólia elejét és végét használják a szereplők be- és kilépéskor. Ez a mi kis közösségünk – utal rá a rendező –, itt élünk, egy kicsit bezárva, távol a külvilág hatásaitól, itt, ahol azért süt a nap és báránnyelűek is vannak az égen, de mégis messze mindentől, ami a világban zajlik. Ebben a kis térben zajlanak mindennapjaink, itt élünk mi egymással, egymás mellett, és itt lappang közöttünk a feloldhatatlan feszültség. Az előadás jeleneteiben rendre a köztünk lévő ellentétekre hívják fel a figyelmet. Akkor, amikor a szerb és a magyar férfi egymással szemben állva vitáznak, akkor is, amikor egy pizzán marakodva megölnék valakit, csak mert éhesek, és akkor is, amikor kővel fenyegetik egymást. Könnyen elszakadhat a cérna, csak egy mondvacsínált indok kell, néha még az sem. Gyónásszerű monológokat hallunk a fülhallgatón keresztül, amelyeket kendővel letakart szereplők suttognak. Hangosan ki nem mondott vallomások ezek egymásról, olyan gondolatok, amelyek bármelyikünkben megfoghatnak. A komoly téma mintegy feloldásaként kétszer is átcsap az előadás komédiába: amikor megelevenedik előttünk Jovan Nenad cár szobra, akiből a fiatalok gúnyt űznek, és amikor a külföldi házaspár a gyönyörűségtől szinte elalélva beleveti magát az ürülékkel teli, habzó mocsarunkba, a Palicsi-tóba, mert ez olyan unicum, ami máshol talán nincs is a világon. Kellenek ezek az ellenpontok az előadásban, mert egyrészt az élet igenis teremt ilyen komikus helyzeteket, másrészt ezekkel előkészítik a fontos, kijózanító, pattanásig feszült jeleneteket. Az előadásban mindezen kívül több olyan képet, illetve jelenséget látunk, amelyek előcsalogatják belőlünk az asszociációs képességet. Bégető birkák keresik a kiutat, papok illegetik magukat előttünk modellként, bakancsok verik fel a port tánc közben stb. A legmeghatározóbb, legmegrendítőbb kép az előadás végén tárul elénk: amikor a megkínzott, mocskos meztelen férfi szemben ül a nővel, majd a homokkal teli asztalra hajtja a fejét, és beletörődve sorsába, feladja a harcot. Az asszony csak ül, nézi, és nem tesz semmit. Nem mozdul, nem segít. Mi pedig végtelen szomorúságot érzünk. Hiába nőnek ki (mű)virágok a homokból, hiába csillan fel ezáltal valamiféle (csalfa) remény, a szomorúság nem szűnik. Mert nincs mit tenni. Mert nem tehetünk semmit. A képet most is élénken látom magam előtt. Olyan ez, mint egy festmény.

A második előadás, a *Maga az Ördög – Pass-port Szeged/Segedin* már mintha nyitna a világ felé. A közönség nem a sátorban ül, hanem a nézőterén foglal helyet. Megjelenik egy bizonyos képzeletbeli határ a szereplők és köztünk, nézők között. A téma is módosul, az előadás azt boncolgatja,

hogyan is látjuk egymást mi, magyarok. A sokat emlegetett és hangoztatott nagy és magasztos nemzettudat pillanatok alatt eltűnik a hétköznapokban, amikor a határon innen és túl élő magyarok egymásról vallanak. Az előadásból az derül ki számunkra, hogy nemcsak más nemzetiségekkel szemben vagyunk türelmetlenek, sokszor ellenségesek, hanem egymással is. Nem számít, hogy magyar, belerúgok, mert nem „olyan” magyar, mint amilyen én vagyok! Pontosan erről szól az egyik jelenet. A csónakázó magyarországi magyarok – önös érdekeiktől vezérelve – nem segítenek, sőt keresztbe tesznek az elfáradt, fuldokló vajdasági magyarnak. A rosszindulat, az előítélet, a gyűlölködés ott lappang bennünk, mert a történelem során elszenvedett sérelmeinket nehezen tudjuk vagy nem is tudjuk feldolgozni, elfeledni. Idő és helyzet kérdése, mikor bújík elő belőlünk a szégyenteljes énünk. Egy békésnek induló családi ebéd pillanatok alatt átváltozhat vádaskodó, gyűlölködő veszekedéssé, csak azért, mert az asztalra kerülő étel és a benne lévő alapanyagok nem magyarok – látjuk a színpadon. És ez a momentum hozza magával a másikat, a harmadikat és a negyediket. Értelmes emberek fordulnak ki önmagukból, habzik a szájuk, szikrázik a szemük az utalattól. Úgy látszik, haragban vagyunk a világgal és önmagunkkal is.

A második és a harmadik *Pass-port*-ban maga az ördög is megjelenik. Az elsőben, amikor kis szabadkai közösségünk életképeit látjuk viszont, még nincs sehol, de a másik két előadásban elsőként az ördög jelenik meg a színen, nem véletlenül. Harsány, számító, élvhajász lényként látjuk, akiből árad a gonoszság. Ez a rossz erő vezet be bennünket a két előadás világába, tudatja velünk, hogy ő a főnök, ő irányít mindent és mindenkit. A szereplők úgy táncolnak, ahogy ő akarja. És már akkor megsejtjük, hogy az egyes ember egyénileg semmit sem tehet, kiszolgáltatott. Hogy a dolgok elsősorban nem tőlünk függnek, hanem valami hatalmasabbtól, valakitől, aki a háttérből irányít, jól szórakozik küzdelmünkön, esendőségünkön, gyarlóságunkon, és közben élvezkedik, bennünket szemlélve.

A *Pass-port Europe* is így indít. Maga az ördög ordít az arcunkba, miközben mosolyog a bajusza alatt. Provokatív módon, szinte teljesen méztelenül, gátlástalanul áll a színpad szélére, közvetlenül az orrunk elé, és mi zavartan kérdezzük magunktól: mindaz, amit majd látunk, az ördögtől való? Ez az előadás arról szól, hogyan vélekedünk mi az Európai Unióról, hogyan viszonyul az Európai Unió hozzánk, és arról is, milyen közös jövő bontakozhat ki idővel.

Európa közelít. Akarjuk is meg nem is. Akarjuk, mert ennél, ami most van Szerbiában, csakis jobb lehet. Az ismeretlen egyébként is vonzó szokott lenni. Ugyanakkor tiltakozunk, nem akarjuk elveszíteni azt, ami

azzá tesz, amik vagyunk: a vajdasági identitást, a magyarok, a szerbek, a horvátok, a bunyevácok stb. által létrehozott sokszínűséget, de legfőképpen önmagunkat. Erre utal az a jelenet, amikor a felvont uniós zászló alatt minden szereplő küzd magában az európai identitás ellen. Idegbeteg, tehetetlen rángatózást látunk a színpadon, a színészek belülről jövő, lázadó gondolatokat mondanak ki, kiabálnak ki magukból egy felsőbb, megfoghatatlan hatalmasság felé vagy ellen. Egy másik jelenetben pedig a szereplő mit sem sejtve, tiltakozás nélkül, önként vonul be a ketrecbe, ahol aztán rájön, hogy nincs elég hely, nem is olyan jó ott neki, mint ahogyan azt előtte képzelte. Megsebzett állat módjára küzd, hogy kikeveredjen a csapdából, de nem megy, csak összezúzza magát. Azután egyszer csak jön a segítség. Éppen az szabadítja ki, aki előzőleg rázárta az ajtót. Mindez azonban nem számít. A fogoly hálás, azon nyomban elfelejti, hogyan került kelepcebe. Beidomítva, meghunyászkodva, sorsába beletörődve, erejét vesztve, jó gyerek módjára csöndben követi a kiszabadítóját. Tehet mást? Tehetünk mást?

Vajon az alkalmazkodás elég ahhoz, hogy befogadjanak bennünket? Az előadás egyik jelenete azt mondja, nem. A tősgyökeres európai egy nemrég uniós állampolgárrá vált magyart másodrendű európai állampolgárként kezel. A „nyitott” Európa – úgy látszik – mégsem fogadja be maradéktalanul az újonnan csatlakozókat, vagy legalábbis tesz némi különbséget régi európai és új európai állampolgár között. Ez vár ránk is? – kérdezzük magunkban. Az Európába vezető út egyébként is rögös, különösen akkor, ha az ördög köveket gördít elénk. Megéri a fáradságot? Kell ez nekünk?

A harmadik *Pass-port*nak sincs hagyományos vett befejezése. Kérdéseket tesz fel, problémákat világít meg, de határozott válaszokat, megoldásokat nem ad számunkra. Nekünk, magunknak kell megemésztelnünk a látottakat, továbbgondolnunk a lehetőségeket és a ránk váró jövőt. Áltathatjuk magunkat, hogy az Európai Unióban minden szép és jó lesz, de minek. Ilyen csak a mesében létezik. Csak az álmunkban lehet minden tökéletes, a valóság azonban hideg, zord, kemény és kegyetlen. Ahogy az előadás zárójelenetében láthatjuk, felnőtt fejjel is olyanok vagyunk, mint a gyerekek. Este, lefekvés előtt, megiszunk egy pohár tejet, majd ágyba bújunk és tovább szöjünk az Európai Unióról szóló csodálatos álmunkat. És talán időnként, öntudatlanul, együgyű mosollyal az arcunkon bégetünk is hozzá, mint ahogyan azt a *Pass-port* előadásokban vissza-visszatérő birkák teszik.

Démonok városa – Pass-port Subotica/Szabadka. Szereplők: Béres Márta, Mészáros Árpád, Jelena Mihajlović, Mikes Imre Elek, Suzana Vuković.

Maga az Ördög – Pass-port Szeged/Segedin. Szereplők: Csorba Kata, Mezei Kinga, Mészáros Gábor, Seres István Pipu.

Pass-port Europe. Szereplők: Béres Márta, Csorba Kata, Mészáros Gábor, Mezei Kinga, Jelena Mihajlović, Mikes Imre Elek, Pletl Zoltán, Seres István Pipu, Suzana Vuković.